
RISK MANAGEMENT AND CONTROL

Plamen Iliev

New Bulgarian University Sofia, Bulgaria, kaviplas@abv.bg, pkiliev@nbu.bg

Abstract: The internal control system in the organization allows the management to track and achieve the functional and financial goals, using the relevant legal requirements to reduce unexpected changes affecting work. The management of the organization, according to the normative acts, is responsible for the creation and implementation of the internal control process, which aims to achieve the so-called a reasonable degree of certainty for the fulfillment of the set objectives. Internal control is realized through five elements covering the control environment, risk management, controls with which it is affected, information exchange and monitoring. Any organization in the process of work is likely to bear the influence of possible risk impacts originating from various sources, both inside and outside the organization. Risk management is understood in the first place as actions on its recognition, determining the degree of impact in relation to the objectives in order to determine the ways in which it can be affected, with the aim of reducing its impact.

In order to manage a certain risk, after it has been identified and assessed, various control activities are applied, which are understood as actions aimed at reducing the impact of the risk, so that there are no significant obstacles to achieving the goals.

When we talk about risk control and management, we can also mention the audit risk, related to the probability that the company's financial statements contain errors that are material to the company's accountability and have been checked and audited without any sanction by the auditing authority.

With regard to the risk for the auditor, the existence of possible inaccuracies and errors in the financial report that affect the true and accurate state in a financial aspect is assumed, or there are intentionally caused damages of a financial nature to the organization, and at the same time in the auditor's report this was not reflected due to an oversight by the auditor. Audit risk concerns the quality of the audit and the opinion expressed by the auditor, which may mislead owners, investors, etc.

Keywords: risk, internal control, management, audit

УПРАВЛЕНИЕ И КОНТРОЛ НА РИСКА

Пламен Илиев

Нов Български Университет София, kaviplas@abv.bg /pkiliev@nbu.bg

Резюме: Системата за вътрешен контрол в организацията позволява на мениджмънта да проследява и постига функционалните и финансови цели, като използва съответните законови изисквания за да намали неочаквани промени влияещи на работа. Ръководството на организацията съгласно нормативните актове носи отговорност за създаването и прилагането на процеса вътрешен контрол, чрез който се цели постигането т.н. разумна степен на сигурност за изпълнение на поставените цели. Вътрешният контрол се реализира чрез пет елемента, обхващащи контролната среда, управлението на риска, контролите с които се въздейства върху него, размяната на информация и наблюдението. Всяка организация в процеса на работа е възможно да понесе влиянието на възможни рискови въздействия, произхождащи от различни източници, както от вътре, така и извън организацията. Управлението на риска, се разбира на първо място като действия по разпознаването му, определяне степента на въздействие спрямо целите за да се определят начините по които може да му се въздейства, с цел да се намали влиянието му.

За да се управлява даден риск, след като е идентифициран и оценен се прилагат различни контролни дейности, които се разбират като действия с които се цели намаляване влиянието на риска, за да няма съществени пречки за постигане на целите.

Когато говорим за контрол и управление на риска, може да споменем и за одиторския риск, свързан с вероятността финансовите отчети на дружеството да съдържат грешки, които са съществени за отчетността на дружеството и са била проверени и одитирани без някаква санкция от одитиращия орган.

По отношение на риска за одитора се приема съществуването на евентуални неточности и грешки във финансовия отчет, които оказват влияние на вярното и точно състояние във финансов аспект, или са налице умишлено нанесени щети от финансово естество на организацията, а в същото време в одиторския доклад

това не е намерило отражение, поради пропуск от одитора. Одиторския риск касае качеството на одита и изразеното мнение от одитора, което може да подведе собственици, инвеститори и т.н.

Ключови думи: риск, вътрешен контрол, управление, одит

1. ВЪВЕДЕНИЕ

През 1985г в САЩ е инициирана комисията **Тредсей- COSO**, за да могат да се ограничат възможностите за умишлено манипулиране на финансовата отчетност във фирмите, както и да потърсят пътища за ограничаване създаването на невярна и манипулирана отчетност. Само за няколко години тази инициатива се развива, като през 1992г. е създадена основната база на познатия ни ВК по модела COSO, който до днес непрекъснато се развива и усъвършенства.

При всички положения с нейното създаване и прилагане се подпомага ръководството на организацията за изпълнение на дейностите по вътрешен контрол, провеждан на всички нива, с което се постига т.н. разумна увереност за успешното изпълнение на целите, което е прилично определение за дейностите по вътрешен контрол. Той обхваща :

- ефективност и ефикасност на операциите;
- надеждност на отчетите;
- съответствие с и прилагане на съществуващите закони и регулации.

Разумната степен на сигурност е максималното което може да даде вътрешния контрол на ръководството, защото винаги съществуват различни ограничения пред контрола, които ни показват различни възможности за поява на някакви рискове или събития които могат да въздействат негативно върху организацията и не могат да бъдат предсказани предварително.

Вътрешният контрол подпомага организацията да постигат целите си, свързани преди всичко с постоянно развитие и прираст, подбор на компетентен и квалифициран персонал, изготвяне на навременни, верни и точни отчети, създаване на добър имидж за организацията и др.

Познати са няколко елемента които са част от него или го съставляват при приложението му като:

- контролна среда
- разпознаване и управление на риска
- дейности с които се въздейства върху рисковете
- размяна на информация
- наблюдение

Те се отнасят като цяло за различните организации, техните подразделения, операции и системи.

На фигурата е показан примерен вариант на модела COSO, където е видно взаимодействието на елементите за ВК, целите и структурата на приложение.

От посочените елементи **средата на контрол** е основата или базата върху която се гради и прилага като цяло модела на ВК, задължаваща спазването на дисциплина при прилагането на контрола.

Тя съдържа в себе си и осигурява почтеност и професионализъм за персонала от ръководство до последния служител ; стил, метод и подход за работа; подсигуриря създаването на организационната структура и разделение на властите, права и задължения за всички; прилагането на вътрешни изисквания за управление на персонала, както и организиране на мероприятия за повишаване на знанията и отговорностите му;

2. ОЦЕНКА И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА ПРИ ВЪТРЕШНИЯ КОНТРОЛ НА РИСКА

Във всяка организация е възможно да се появят различни събития, въздействия или влияния породени както вътре в нея, така и от вън, които могат да окажат негативно влияние върху работата ѝ. Това негативно влияние се възприема под формата на рискови положения, пораждащи отрицателни ефекти върху самата организация и за постигане на планираните предварително цели.

За да се управлява даден риск, той първо трябва да се разпознае, да се оцени до каква степен оказва отрицателно влияние и на тази база да се набележат мерки и начини с които да се влияе върху него, да се контролира по най-добър начин, за да се управлява.

Обикновено за оценка на риска се използват различни принципи с които:

- организацията определя ясни цели, за да разпознае и оцени рисковете
- разпознатите рискове се анализират за определяне на подходите и начините за тяхното управление.

Понякога и дори често определени рискове се проявяват и относно необявени първоначално цели, което предполага максимално разпознаване на всички възможни рискове, за да може да се реагира адекватно спрямо тях, дори превантивно за такива, които може да се появят в бъдеще.

Освен това трябва да се знае, че са възможни евентуални измами и злоупотреби при оценката на риска, особено когато са свързани с активите и средствата на организацията и умишлено създаване на неверни отчети, особено при наличие на корупционни практики, както вътре в организацията, така с външни контрагенти.

Целият процес по разпознаване, оценка и наблюдение на възможните рискове, както и прилагането на въздействие върху тях под формата на контрол, представлява управление на рисковете.

Съществуват различни методи за управление на рисковете, като най често се прилагат стъпка по стъпка.

Първо е необходима да има създадени от ръководството подходящи условия за управление на риска, след това се определят възможните области за поява на рискове, следва оценяване и решения за въздействия спрямо тях, и накрая се явява постоянното наблюдение и проследяване на рисковете и управлението им.

Познати са различни възможности за борба с рисковете, като е възможно ограничаване на риска, чрез подходящи контролни процедури, даващи разумна увереност за ограничаване на риска в приемливи параметри; прехвърляне на риска, когато риска е твърде висок и трябва да го „прехвърли” към друга организация, каквото е застраховането.

Възможно е и т.н. толериране на риска когато риска имат незначително влияние върху организацията, или разходите за управление са прекалено високи, както и прекратяване на риска, например с прекратяване на дейността.

Контролни дейности спрямо рисковете, като част от тяхното управление се определят и прилагат от ръководството за намаляване на тяхното влияние, най често чрез вътрешни разпоредби и системи съобразени със законовите изисквания.

Дейностите за контрол върху рисковете, представляват различни дейности с които се търси и цели влиянието на рисковете върху организацията, като броя им и честотата зависят от оценката на съответния риск.

Контролните дейности трябва да са навременни, ефикасни и евтини, като трябва да се прилагат навсякъде, където има проявление на определени рискове. Те могат да са превантивни, разкриващи или коригиращи. Превантивни са контролните дейности, които пречат да възникнат нежелани събития. С тях се въвеждат мерки за избягване на предвидените евентуални отклонения и проблеми преди тяхното настъпване. Разкриващи са контролните дейности, с които се установяват възникнали нежелани събития и се сигнализира на непосредствения ръководител за тях. Коригиращи са контролните дейности, които целят да бъдат поправени последиците от настъпили нежелани събития.

Контролните дейности могат да включват различни действия за разрешаване и одобряване, изградена йерархичност, подчиненост и разделяне на отговорности, изискване за наличие на двоен подпис при трансакции, превантивен контрол, изисквания за ярно и своевременно осчетоводяване, антикорупционни изисквания и действия, ограничен достъп до активи и информация и др.

3. ВЪТРЕШЕН ОДИТ

Съгласно ЗВОПС, „ Вътрешният одит подпомага организацията за постигане на целите ѝ, като идентифицира и оценява рисковете в организацията; оценява адекватността и ефективността на системите за финансово управление и контрол по отношение на идентифицирането, оценяването и управлението на риска от ръководството на организацията; съответствието със законодателството, вътрешните актове и

договорите; надеждността и всеобхватността на финансовата и оперативната информация; ефективността, ефикасността и икономичността на дейностите и опазването на активите и информацията;“/ЗВОПС чл. 5/ Освен това „Вътрешният одит се осъществява чрез изпълнение на конкретни одитни ангажименти за даване на увереност или консултиране.

Одитният ангажимент за даване на увереност се изразява в предоставяне на обективна оценка на доказателствата от вътрешния одитор с цел да се предостави независимо мнение или извод относно процес, система или друг обект на одита.

Целта и обхватът на всеки одитен ангажимент за даване на увереност се определят от ръководителя на вътрешния одит. Одитният ангажимент за даване на увереност се осъществява основно чрез: одит на системите, одит за съответствие, одит на изпълнението, финансов одит, одит на информационните системи и технологии и преглед на състоянието.

Одитният ангажимент за консултиране се изразява в даване на съвет, мнение, обучение и други, предназначени да подобряват процесите на управление на риска и контрола, без вътрешният одитор да поема управленска отговорност за това, по инициатива на ръководителя на организацията“/ЗВОПС/

Вътрешните одитори извършват анализ на СФУК, като дават отговор какви са контролните действия и как действат те, като одитния процес протича през етапите на планиране, контролни дейности, докладване и проследяване на изпълнението на препоръки.

4. ОДИТОРСКИ РИСК

Освен рисковете които могат да попречат на организациите да постигнат целите си, и които са предмет на вътрешния контрол и вътрешния одит, съществуват и **одиторски рискове**, касаещи вероятността финансовите отчети на дружеството да съдържат грешки, които са съществени за дружеството, въпреки че са били проверени и одитирани при одита без никаква реакция за тях.

Това е риск, свързан с невярно финансово състояние отразено във финансовите отчети поради грешки или незнания, или умишлено се изопачават фактите, въпреки че в одиторския доклад е изразено независимо мнение, че отчетите не съдържат съществени неточности, което твърдение може да подведе собственици и инвеститори.

Одиторските рискове мога да са:

- **Присъщи рискове** са тези които не може да бъде предотвратени поради т.н. неконтролируеми фактори, като сложни бизнес сделки, неправилно преценени сделки, и др.

- **Контролни рискове** са рискове от грешки или неточно представяне във финансовите отчети поради недостатъчен или слаб вътрешния контрол, като неправилно планиран и неефективен вътрешен контрол, неправилно разпределяне на професионални задълженията между служителите и др.

- **Рискове за откриване** са рискове за одитора, когато не е в състояние да открие грешки или отклонения във финансовите отчети, като дава невярно експертно мнение за финансовите отчети на фирмата, при лошо планиране на одита, недобро разбиране на бизнеса на клиента, грешен избор на размер на извадката и т.н.

Възможно е одиторския риск да се изчисли по формулата:

$$\text{Одитен риск} = X * Y * Z,$$

където X е присъщ риск, Y е риск за контрол и Z е риск за откриване

На база рисковите фактори одиторите могат да определят нивото на риска и да изберат стратегията за справяне с него на етапа планиране на одита. В случая, колко е по-малък одиторския риск, толкова по-малка е вероятността да се стигне до неправилно заключение от одитора. Затова е необходимо да се предприемат необходимите действия за **минимизиране на одиторския риск**, като се състави добър екип от одитори с добро познаване на бизнеса и нормативната уредба, прилагат се по-пълни одитни извадки, свързани с преди всичко със съществеността на стопанските операции, налице е точна оценка на системите за вътрешен контрол, изготвен е добър план на одита и избор на одиторски процедури.

В тези случаи, одиторите се съобразяват с **МОС 330 - Одиторски процедури в отговор на оценените рискове**, според който Одиторският риск е рискът одиторът да изрази неподходящо одиторско мнение, когато във финансовите отчети има съществени грешки. Одиторският риск зависи от 2 компонента:

1. Рискът от съществени отклонения е рискът финансовите отчети да са били погрешно представени

2. Рискът за неоткриване е рискът одиторът да не открие подобни грешки във финансовите отчети.

Одитният риск може да се оцени чрез Оценителен метод, при който одиторите, въз основа на техния собствен професионален опит и разбиране за дейностите на одитираното предприятие, средата, в която се извършва, определят одиторския риск въз основа на финансовите отчети като цяло като високи, средни или ниски и използват това при планирането одита. Друг метод е при изчисляване на стойността на риска от неоткриване и необходимото количество одитни доказателства, като по -ефективен начин.

Приемливият одитен риск е субективно определеното ниво на риск, който одиторът е готов да поеме. Ако одиторът определи за себе си по -ниско ниво на одитен риск, това ще означава, че той търси по -голяма увереност, че финансовите отчети не съдържат съществени грешки.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Когато говорим за рискове пред организациите и за одиторски рискове, трябва задължително да ги идентифицираме и оценим, за да може да се управляват. Управлението на рисковете е чрез прилагане на различни контролни процедури, като целта е да сведем техното влияние но възможно най-ниско влияние. Това е задължително за да не пречат на организациите да постигат целите си и одиторските становища да са максимално верни и точни, потвърждаващи, че финансовите отчети не съдържат съществени неточности.

ЛИТЕРАТУРА

- Божков, В. (2020). За процеса на оценяване на риска като част от разбирането на вътрешния контрол, сп. Одит, бр.2/2020
- Вейсел, А. (2017). Одитинг – С.
- Вейсел, А. (2015). Одитния процес според МОС- С
- Куртева, Г. (2017). Управлението на риска като компонент на вътрешния контрол в предприятието, сп. Икономическа мисъл, бр.1/2017
- Закон за финансово управление и контрол в публичния сектор <https://www.minfin.bg/2023>
- Насоки за въвеждане на управлението на риска в организациите от ПС <https://www.minfin.bg/2023>
- Закон за вътрешен одит в публичния сектор <https://www.minfin.bg/2023>
- Закон за независим финансов одит <https://www.minfin.bg/2023>
- МСППВО <https://www.minfin.bg/2023>
- МОС 330 - Одиторски процедури в отговор на оценените рискове -ИДЕС